

Některé směry výzkumu v didaktice geografie

Eduard Hofmann, Petr Knecht

Pedagogický výzkum v didaktice geografie

Cílem je zkvalitnění výuky zeměpisu ve všech jejích rovinách:

- žák;
- učitel;
- škola;
- prostředí a jejich vzájemná interakce.

Lze to vystihnout i triádou:

- učení, vyučování, výuka.

Pedagogický výzkum v didaktice geografie

Pedagogickým výzkumem se zabývají např.:

- Gavora 2000; Chráska 2003, 2007; Maňák, Švec 2004; Pelikán 1998 ...

Průcha (1995, s. 7) definuje pedagogický výzkum jako činnost zaměřenou na vytvoření organizované sumy vědeckých poznatků o jevech, kterými se zabývají pedagogové.

Pedagogický výzkum v didaktice geografie

- Pro účely didaktiky geografie můžeme dělit pedagogický výzkum podle stupně obecnosti na *základní a aplikovaný*.
- **Základní výzkum** – *výzkumná činnost, která se orientuje na řešení klíčových problémů, jež vytyčuje teorie pedagogiky. Nezkoumá edukační realitu ve vztahu k vyučování geografie.*
- Rinschede (2003, s. 24) uvádí příklady základního výzkumu v pedagogice: vývoj chápání prostoru, zjišťování potřeb, zájmů a zkušeností žáka atd.

Pedagogický výzkum v didaktice geografie

- **Aplikovaný výzkum** je zaměřený na aplikaci, tj. na využívání výzkumných poznatků pro řešení konkrétních problémů v praxi (výzkum kurikula, cílů, obsahů, výukových prostředků, metod a principů).
- **Pedagogický výzkum** můžeme dělit rovněž na *kvalitativní a kvantitativní*.

Pedagogický výzkum v didaktice geografie

- **Kvalitativní výzkum** je zaměřen na myšlenky a struktury edukační reality bez záměru je kvantifikovat. Cílem je důkladná obsahová analýza (Švec 2004; Mayring 2003). Výzkumný vzorek tvoří menší počet subjektů. Typickou výzkumnou metodou je rozhovor, diskuse, sebereflexe a zúčastněné pozorování (Friebertshäuser, Prengel 1997; König, Zedler 2002).

Pedagogický výzkum v didaktice geografie

- **Kvantitativní výzkum** používá statistické a matematické výzkumné metody (Gavora 2000; Chráska 2003). Do výzkumu může být zapojen vysoký počet subjektů. Typickou výzkumnou metodou je dotazník, pozorování, škálování a obsahová analýza textu.

Pedagogický výzkum v didaktice geografie

Důležitým prvkem pedagogického výzkumu jsou použité metody, jsou to např. :

- Pozorování, experiment, dotazník, rozhovor, evaluace, případová studie a analýza produktů (některé další již byly zmíněny výše).

Pedagogický výzkum v praxi

- V zásadě by mělo platit, že pokud se někdo rozhodne realizovat pedagogický výzkum, měl by si vybrat problém jemu blízký a jehož vyřešení mu poskytne výsledky využitelné v jeho vlastní praxi.

Jaké mohou být úkolové oblasti výzkumu v didaktice geografie?

- **analýza obsahů výuky geografie** (konstrukce kurikula – tematické vs. regionální studium; učební plány; geografické standardy; učivo základní, exemplární, kmenové; cíle kognitivní, afektivní (!), psychomotorické; souvislost mezi cíli a metodami aj.)
- **plánování, provádění a evaluace výuky geografie** jako teorie a praxe geografické tvorby (výzkum učebnic a dalších výukových prostředků; výzkum metod – frontální výuka vs. činná škola; efektivita výuky - hodnocení výkonu žáků a učitelů aj.)
- **reflexe společenských podmínek ovlivňujících výuku geografie** (zdůvodnění pozice geografie – praktické potřeby, zájmy a postoje žáků a společnosti; geografie v kontextu průřezových témat; geografie a interdisciplinarita aj.)

Pedagogický výzkum v didaktice geografie

- Pokud se vrátíme na začátek zjistíme, že předmětem výzkumu v didaktice geografie může být vše co s didaktikou geografie souvisí.
- Výzkumníkem tedy nemusí být pouze vědečtí pracovníci popřípadě studenti doktorských studijních programů, což je zažitý mýtus.

Pedagogický výzkum v didaktice geografie

- Výzkumníky by měli být především učitelé, kteří mají k pedagogické realitě nejblíže. Stejně variabilní může být i výzkumný vzorek – mohou ho tvořit učitelé, žáci, ředitelé škol, vědeční pracovníci i rodiče žáků. Předmětem výzkumu mohou být i kurikulární dokumenty či učebnice nebo atlasy (viz výše).

Praktické příklady využití pedagogického výzkumu v didaktice geografie:

- Příklad 1:
- Učitel nemusí být spokojen s kvalitou učebnice zeměpisu, které má k dispozici . Jelikož je možné v současnosti vyučovat zeměpis na základních školách dle učebnic z 10 (!) různých nakladatelství, které se výrazně odlišují obsahem, rozsahem, kvalitou, cenou, grafickým zpracováním apod., rozhodne se provést výzkum zaměřený na zjišťování kvality jednotlivých učebnic s cílem vybrat si tu nejlepší. Dostává se k hodnocení strukturních prvků učebnic. Výsledky budou sloužit i autorským kolektivům pro psaní učebnic.

Praktické příklady využití pedagogického výzkumu v didaktice geografie:

- Příklad 2:
- Studentce doktorského studijního programu vadilo nízké zapojení počítačů do výuky zeměpisu na základních školách. Jelikož k uvedené problematice existuje velmi málo teoretických poznatků, rozhodla se pro kvalitativní výzkum. Široce pojatý výzkumný problém byla nucena při zpracovávání výzkumného projektu zúžit pouze na aplikaci Geografických informačních systémů (GIS) do škol. Na vzorku 15 žáků testovala zapojení počítačů do výuky zeměpisu a zkoumala konkrétní myšlenkové procesy žáků s cílem zpracovat metodiku zavádění počítačů do výuky zeměpisu na základních školách.

Praktické příklady využití pedagogického výzkumu v didaktice geografie:

- Příklad 3:
- Pracovníci Výzkumného ústavu pedagogického se rozhodli při práci na zeměpisné části Rámcového vzdělávacího programu respektovat názory odborníků i učitelské veřejnosti. Rozeslali elektronickou formou větší množství dotazníků, aby poté po jejich statistickém zpracování mohli lépe zohlednit jednak požadavky odborníků (geografů, didaktiků geografie) a jednak praktické požadavky učitelů, jichž se Rámcový vzdělávací program týká především.

Závěrem

- Výzkumná činnost v didaktice geografie je otevřena všem, kterých se dotýká. Každý z odborníků i učitelů má možnost v rámci realizace pedagogického výzkumu přispět ke zlepšení všech aspektů výuky geografie.